

N. V. MATVEEVA (Red.). 2015. **Rastenija i griby poljarnych pustyn' severnogo polušarija** [Plants and fungi of the polar deserts in the Northern Hemisphere]. 320 str., 65 rycin, 35 tablic. Twarda oprawa, format 26,3 × 17,3 cm. Rossijskaja Akademija Nauk, Botaničeskij Institut im. V. L. Komarova, Sankt-Peterburg. Cena: nie podano. ISBN 978-5-903343-07-2.

W gradiencie klimatycznym pustynie polarne zajmują najdalej wysunięte na północ i południe obszary Ziemi, w których rozwinięte jest życie biologiczne. Położone są one w strefie peryglacjalnej pomiędzy pozbawionymi życia lodowymi pustyniami a strefą tundry właściwej i charakteryzują się długą i mroźną zimą, bardzo krótkim sezonem wegetacyjnym, trwającym nie dłużej niż 6 tygodni, bardzo małymi opadami, których roczna suma nie przekracza 300 mm oraz dodatnimi temperaturami występującymi przez okres do 50 dni w ciągu roku, przy czym ich średnia wartość rzadko przekracza +5°C. Te skrajnie trudne do życia warunki wymuszają na wszystkich żyjących tu organizmach posiadanie licznych cech adaptacyjnych, bez których przetrwanie na tych pustyniach byłoby niemożliwe.

Ze względu na odmienną konfigurację lądów na półkuli północnej i południowej, pustynie arktyczne i antarktyczne różnią się wielkością zajmowanej powierzchni oraz bogactwem flory i fauny. Ponadto istotne problemy natury logistycznej i trudna dostępność terenu sprawiały, że flora polarnych pustyni należy ciągle do słabo zbadanych czego wyrazem jest

dość skąpa literatura poświęcona roślinom, grzybom i glonom tych obszarów. Na dodatek była ona mocno rozproszona i niejednokrotnie trudno dostępna, co sprawiało, że ogólny obraz bogactwa gatunkowego i rozmieszczenia geograficznego tych organizmów na pustyniach polarnych był fragmentaryczny i niezadowalający. Utrudniało to w znacznym stopniu wszelkie analizy florystyczne, ekologiczne i fitogeograficznej całej strefy arktycznych pustyni i jej związków z sąsiednimi biotami. Omawiana książka z powodzeniem wypełnia tę dotkliwą lukę w literaturze polarnej, będąc pierwszą i zarazem bardzo udaną próbą podsumowania dotychczasowej wiedzy na temat bioty arktycznych pustyni. Jej zaletą jest objęcie badaniami całej Arktyki, zarówno jej części eurazjatyckiej, która w całości należy do Rosji i Norwegii (Spitsbergen), jak i amerykańskiej, podzielonej między Kanadę i Danię (Grenlandia). Na uwagę zasługuje również fakt, że syntezę tej dokonali botanicy rosyjscy, którzy dotychczas skupiali się raczej na badaniu Arktyki rosyjskiej, ale jak widać z zaprezentowanych tu danych, w ostatnich latach prowadzą intensywne badania także na Spitsbergenie oraz w Arktyce amerykańskiej.

W Arktyce pustynie polarne pokrywają stosunkowo niewielką powierzchnię 160 775 km², czyli obszar tylko nieco większy od połowy Polski. W części eurazjatyckiej zajmują one Ziemię Północno-Wschodnią w archipelagu Svalbardu, Ziemię Franciszka Józefa i Ziemię Północną z położonymi między nimi małymi izolowanymi wyspami Wize, Uszakowa i Uedinienia na północnym Morzu Karskim i północny skrawek Nowej Ziemi w prowincji Barentsa oraz Wyspy De Longa we wschodniej części archipelagu Wysp Nowosyberyjskich i Półwysp Czeluskin na lądzie stałym w prowincji syberyjskiej Arktyki. Natomiast w części amerykańskiej występują na one na Wyspach Sverdrupa, tworzących wschodnią grupę małych wysp w archipelagu Wysp Królowej Elżbiety, w tym na północnych obrzeżach największych z nich: Wyspie Axela Heibergera i Wyspie Ellesmere'a oraz na Ziemi Peary'ego na Grenlandii. Na tym ostatnim obszarze znajduje się najdalej na północ wysunięty skrawek lądu – małe Wyspa Kaffeklubben położona w odległości 707 km od bieguna północnego na szerokości geograficznej 83°40'N. Szczegółowy opis położenia, środowiska geograficznego, klimatu i szaty roślinnej obszarów zajętych przez arktyczne pustynie polarne znajduje się w dwóch pierwszych rozdziałach omawianej książki.

Główna część książki obejmuje omówienie wszystkich najważniejszych grup organizmów zasiedlających arktyczne pustynie, a więc roślin naczyniowych, mchów, wątrobowców, cyjanoprokariotów i glonów, porostów naziemnych, grzybów naporostowych, agarikoidalnych i afyloforoidalnych oraz grzybów mikroskopijnych. W sumie w przygotowaniu książki wzięło udział 13 autorów. Opracowanie każdej grupy organizmów zawiera historię badań, źródła danych oraz zestawienie wszystkich gatunków

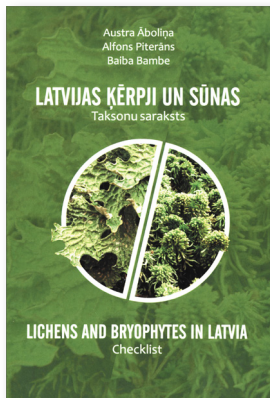
w formie tabelarycznej z zaznaczeniem ich występowania na wszystkich badanych stanowiskach. Osobno zestawione są gatunki błędnie podane, zwykle opatrzone odpowiednim komentarzem oraz najważniejsze synonimy akceptowanych nazw gatunkowych. Każda grupa organizmów jest obszernie analizowana, zarówno jej struktura taksonomiczna, fitogeograficzna i ekologiczna, jak też rozmieszczenie gatunków oraz ich znaczenie biocenotyczne i rola w przewodnich ekosystemach. Dyskutowane problemy ilustrowane są licznymi wykresami i diagramami, a wiele gatunków opatrzonych jest specjalnymi komentarzami oraz zilustrowanych dobrej jakości kolorowymi fotografiami.

Bogactwo gatunkowe arktycznych pustyń nie jest imponujące. Z roślin stwierdzono tu tylko 122 gatunki roślin naczyniowych, 270 mchów i 98 wątrobowców. Ponadto żyje tu 349 gatunków cyanoprokariotów i glonów, 320 porostów naziemnych oraz 108 gatunków grzybów naporostowych. Natomiast biota grzybów jest bardzo uboga i stwierdzono tu tylko 31 gatunków grzybów agarikoidalnych i 24 afyloforoidalnych. Wreszcie występuje tu 129 gatunków glebowych grzybów mikroskopijnych.

Książka jest bardzo starannie wydana i świetnie prezentuje się od strony edytorskiej. Mimo że jest napisana w języku rosyjskim, to każdy rozdział i podrozdział posiada obszerne streszczenie w języku angielskim, dzięki czemu z jej treścią łatwo mogą zapoznać się wszyscy botanicy i przyrodnicy zajmujący się badaniami środowiska przyrodniczego Arktyki. Jest to unikatowa i zarazem bardzo cenna pozycja, podsumowująca aktualny stan wiedzy na temat flory i bioty porostów, grzybów i glonów polarnych pustyń w całej Arktyce. Jak wszystkie opracowania syntetyczne, książka ta nie wymaga specjalnej rekomendacji i obowiązkowo powinna się znaleźć w podręcznej bibliotece każdego botanika zajmującego się środowiskiem przyrodniczym Arktyki. – RYSZARD OCHYRA, *ul. Fryderyka Zolla 39, 30-898 Kraków, Polska.*

DOI: <https://doi.org/10.35535/ffgp-2019-0017>

Austra ĀBOLIŅA, Alfons PITERĀNS & Baiba BAMBE. 2015. **Latvijas ķērpji un sūnas. Taksonu saraksts** [Lichens and bryophytes in Latvia. Checklist]. 213 str. Twarda oprawa, format 21,5 × 15,5 cm. Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds «Saule», Daugavpils, Latvija. Cena: nie podano. ISBN 978-9984-14-735-2.

Badania flory mszaków i bioty porostów na Łotwie mają długą tradycję, sięgającą końca XVIII wieku. Wówczas to Jacob B. Fischer (1730–1793), niemiecki Bałt urodzony w Rydze, kształcący się m.in. w Uppsali pod okiem samego K. Linneusza, aptekarz z zawodu, a przyrodnik z zamiłowania, opublikował w latach 1778 i 1791 dwa wydania dzieła *Versuch einer Naturgeschichte von Livland*. Podał w nim 20 gatunków mchów, 4 wątrobowców i 28 porostów z Liwonii, zwanej inaczej Inflantami szwedzkimi, jednej z czterech historycznych krain składających się na współczesną Łotwę, leżącej na prawym brzegu Dźwiny na północ od Rygi. Pierwsze poważne badania nad porostami Łotwy rozpoczęły się w połowie XIX wieku i prowadzili je C. Heugel i A. Bruttan. Ten ostatni badacz podsumował je w wydanym w 1870 roku w Dorpacie dziele *Lichenen Est-, Liv- und Kurlands*, w którym z Łotwy podał on 362 gatunki porostów, odnosząc jego doniesienia do współczesnej systematyki porostów. Przez całe następne stulecie panował zastój w badaniach nad porostami w tym

bałtyckim kraju, a sporadyczne wzmianki o nich można znaleźć głównie w opracowaniach poświęconych szacie roślinnej Łotwy. Jedynym wyjątkiem była obszerna rozprawa poświęcona rodzajowi *Cladonia* P.Browne w regionie ryskim, którą w 1939 roku opublikował K. Miške.

Ożywienie badań lichenologicznych na Łotwie nastąpiło dopiero pod koniec lat 50. ubiegłego stulecia, a sygnał do tego dało opublikowanie w 1959 roku przez A. Āboliņę i E. Vimbę przewodnika do oznaczania leśnych porostów i mchów tej wówczas Łotewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Począwszy od 1961 roku wyniki swoich badań nad łotewskimi porostami zaczął publikować A. Piterāns, pracownik naukowy Uniwersytetu Łotwy w Rydze, który do 2001 roku wydał około 30 prac poświęconych tym